

سلام در اسلام

اثر: دکتر حسین چوبین
از: دانشگاه شهید چمران اهواز

چکیده

واژه سلام اسم مصدر برای (تسلیم) که مصدر است و چهار معنی دارد: ۱- نام خداوند متعال ۲- بهشت ۳- صلح ۴- سلامتی. سلام کردن منحصر به سلام انسان به انسان نیست، بلکه مؤمنان با چشم بصیرت خود، خدا را می‌بینند و سلام می‌کنند. و سلام از نظر تاریخ از آثار حضرت ابراهیم (ع) است همچنین که مراسم حج از آثار ایشان می‌باشد.

سلام کردن و پاسخ گفتن امکان دارد عملی باشد، که کار نیک سلام است و پاداش آن پاسخ نیک است، و سلام منحصر به مسلمانان نیست که علامه طباطبائی درباره سلام کردن به اقلیتهای مذهبی نظر مثبت دارد، آنها هم جهت آشنائی آنان با اخلاق نیکوی دین مقدس اسلام، و سلام کردن و پاسخ گفتن آداب ویژه‌ای دارد.

۱- سلام در صرف عربی:

واژه سلام در صرف زبان عربی اسم مصدر است از فعل (سَلَّمَ) با حرف (علی): (سَلَّمَ علی: سلام کرد به)، و فعل (سَلَّمَ) بدون حرف (علی) معنی سلام کردن را نمی‌رساند، مثلاً سَلَّمَ عَلَیِّ حَسیناً کتاباً: علی کتابی به حسین تحویل داد، و با حرف (علی) در این جمله: سَلَّمَ عَلَیِّ عَلَیِّ حَسین: علی به حسین سلام کرد. ضمناً اسم مصدر باب تفعیل بوزن (فَعَال) گفته می‌شود مانند (کَلَام) و مصدر: (تکلیم) و (عذاب) که مصدر: (تعذیب)، (حرام) که مصدر: (تحريم)، (حلال) که مصدر: (تحلیل) و بالاخره (سلام) که مصدر: (تسلیم) است و معنی (تسلیم): تحویل دادن است ولی با حرف علی: سلام کردن است،

۲- چهار معنی واژه سلام:

چکیده چهار معنی سلام: ۱- خداوند ۲- بهشت ۳- صلح ۴- سلامتی. شرح چهار معنی سلام:

واژه سلام در سوره شریفه حشر بعنوان یکی از نامهای مبارک خدا آمده است: (هُوَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْمَلِكُ الْقُدُّوسُ السَّلَامُ^(۱)): (الله که غیر از او هیچ خدایی نیست، سلطان مقتدر، پاک و مقدس، منبع صلح، صفا، سلامتی و خوشبختی - برای تمام انسانها - است)، عبدالسلام که نام خاص است به معنی بنده خداست. معنی دوم سلام:

معنی دوم سلام: بهشت است، و عبارت (دارالسلام) به معنی جایگاه سعادت که بهشت است همین معنی در سوره شریفه یونس آمده است: (وَاللَّهُ يَدْعُو إِلَى دَارِ السَّلَامِ^(۲)): (خداوند - مردم را به - جایگاه خوشبختی - که بهشت است - فرا

می خوانند).

معنی سوم و چهارم سلام:

واژه (سلام) بدون حرف (علی) به معنی صلح است (سلام: صلح، حرب: جنگ) ولی واژه - سلام با حرف (علی) به معنی سلامتی برای...، مثلاً: السلام لکم: صلح برای شما است، السلام علیکم: سلامتی برای شماست، یا: شما - از طرف من - در امن و سلامت بسر می برید و این واژه از نظر کاربرد بیشتر به معنی (سلامتی) بکار می رود، چون بکار رفتن جمله (السلام علیکم) بسیار زیاد است، و تنها در نماز روزانه، هر روز ما چندبار آنرا تکرار می کنیم، علاوه بر تاکید دین مقدس اسلام بر سلام کردن به شخصی که می شناسیم یا نمی شناسیم و همین سنت حسنه در شهرهای مذهبی و شهرهای سنتی برقرار است، و در متون مذهبی آمده است: البخیل من یبخل بالسلام.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

رساله علم علوم انسانی

۳- سلام و تحیت:

سلام به معنی سلام کردن، همان معنی تحیت را دارد، (سَلِّمْ علیه) به معنی (حَیَّاه) است، و هر دو فعل از باب تفعیل است، (تسلیم: تفعیل، تحیه، تفعله)، و در سوره های شریفه ابراهیم و یونس، تحیت به معنی سلام آمده است، (تَحِیَّتُهُمْ فِیْهَا سَلَامٌ): (۳) (تحیت آنان - در همانجا سلام کردن است) و در سوره شریفه احزاب: (تَحِیَّتُهُمْ یَوْمَ یَلْقَوْنَهُ سَلَامٌ) (۴) (روزی که - مؤمنین در محضر خداوند قرار می گیرند تحیت آنان سلام است)، البته خداوند متعال جسم نیست که مؤمنان به او سلام کنند، بلکه منظور آیه شریفه، نشان دادن مقام والای مؤمنین است، و به همان صورت که دوست بدوست سلام می کند آنان نیز با چشم بصیرت، خداوند را بصورت دوست و محبوب خود می بینند و سلام می کنند.

۴- تحیت و سلام در قرآن مجید:

واژه (تحیّه) یکبار و افعال آن در سوره مجادله و نساء چهار بار، و واژه سلام بیش از سی بار در قرآن مجید ذکر شده، ولی با حرف (علی) هفده بار آمده است علاوه بر فعل (یُسَلِّم) با حرف (علی) که به معنی سلام کردن است. بنابراین، واژه سلام به معنی (سلام کردن) بیش از دیگر معانی سلام در قرآن مجید دیده می‌شود و این نتیجه بدست می‌آید: قرآن مجید به مسأله (سلام کردن) بسیار اهمیت داده که آیه‌های زیادی به همین مفهوم فرود آمده است.

از سوی دیگر، قرآن مجید، پاسخ دادن به سلام را بیش از سلام کردن مورد تاکید قرار داده، و فرموده: (وَإِذَا حُيِّتُمْ بِتَحِيَّةٍ فَحَيُّوا بِأَحْسَنَ مِنْهَا أَوْ رُدُّهَا إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ حَسِيبًا^(۵)): (هنگامیکه به شما سلام گفته می‌شود، پاسخ بهتر - و گرمتری - بدهید - یا لااقل - پاسخ سلام را - حتی اگر بطور ساده باشد - بدهید، که سنجش - پاداش - سلام کردن و پاسخ گفتن نزد خداوند است).

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

۵- گذری به تاریخچه سلام کردن:

علامه طباطبائی (رضوان الله علیه) در تفسیر آیه ویژه تحیت بحث خاصی درباره تاریخچه تحیت و سلام کردن ذکر کرده و فرموده که تحیت حتی نزد جوامع غیر متمدن - بنحوی وجود داشته چه با زبان یا بادست، سپس ایشان، کیفیت سلام کردن در جاهلیت را شرح داده و فرموده که در جاهلیت این سه عبارت برای سلام کردن وجود داشت:

۱- أَنْعِمَ صَبَاحًا ۲- آبَيْتَ اللَّعْنَ ۳- سَلَامٌ عَلَيْكُمْ.^(۶)

معنی این سه جمله:

۱- أَنْعِمَ صَبَاحًا (صبح پر از خیر و نعمتی داشته باشی یا صبح بخیر) (أَنْعِمَ: فعل امر مخاطب و مصدر آن: إنعام است، و مجازاً به معنی: در نعمت قرار بگیری، صباحاً:

در وقت: بامداد).

۲- آيْتِ اللَّعْنِ، جمله دعائیه، (از پلیدی و نکوهش بدور باش) (آيْت: ماضی مخاطب خودداری کردی از: اللعن: پلیدی).

۳- سلامٌ عليكم: (مطمئن باش که از سوی من هیچ آسیبی به تو نمی‌رسد) (اصل جمله: اِطْمَئِنَّ اَنَّ السَّلَامَ مِنِّي لَكُمْ: مطمئن باش که صلح و سلامتی از من برای تو است). علامه طباطبائی وجود جمله (سلامٌ عليكم) را در جاهلیت از آثار حضرت ابراهیم (ع) می‌داند چون ایشان به عمویش چنین گفته است: (سلامٌ عليك سَأَسْتَغْفِرُ لَكَ رَبِّي^(۷)): (سلام بر تو، من از پروردگارم برای تو طلب آموزش خواهم کرد) و فرشتگان به ایشان سلام کرده‌اند، او هم پاسخ سلام را داد: (ولقد جاءت رسلنا ابراهيمَ بالبشري قالوا سلاماً، قال سلام^(۸))، و در سوره دیگری این آیه آمده است: (سلامٌ على ابراهيم^(۹)) بنابراین (سلام) قبل از اسلام نزد حضرت ابراهیم (ع) وجود داشت. و از این کانال بدوران جاهلیت رسید، بهمان نحو که حج از حضرت ابراهیم (ع) بدوران جاهلیت رسید.

۶- پاسخ سلام:

حضرت رسول اکرم (ص) سلام کردن را یکی از طاعت‌های خداوند دانسته و جواب سلام را یک فریضه واجب، ایشان در این مورد فرموده‌اند: (السَّلَامُ تَطَوُّعٌ وَالرَّدُّ فَرِيضَةٌ)^(۱۰): (سلام اطاعت - از خداست - جواب آن فریضه واجب است). در تفسیر صافی روایت شده است که شخصی به حضرت رسول اکرم (ص) گفت: السلام عليك، حضرت فرمودند: و عليك السلام و رحمة الله، شخص دیگری خدمت آنحضرت آمد و گفت: السلام عليك و رحمة الله، حضرت فرمودند: السلام عليك و رحمة الله و برکاته، (بااضافه و برکاته) شخص سومی آمد و گفت: السلام عليك و رحمة الله و برکاته) حضرت فقط فرمودند: و عليك، آن شخص عرض کرد:

نَقَّصْتَنِي، فَأَيُّنَ مَاقَالَهُ اللَّهُ: (وَإِذَا حُيِّيتُمْ بِتَحِيَّةٍ فَحَيُّوا بِأَحْسَنَ مِنْهَا): پاسخ سلام مرا کامل ندادید، بنابراین فرمایش خداوند: (هنگامیکه به شما سلام می شود بنحو بهتر - و گرمتر پاسخ دهید) چه می شود؟ حضرت فرمودند: (إِنَّكَ لَمْ تَتْرَكَ فَضْلاً وَرَدَدْتَ عَلَيْكَ مِثْلَهُ^(۱۱)): (در سلام تو چیزی نماند که نگفته باشی - و چون سلام تو کامل است - من، مانند سلام تو، پاسخ دادم).

در کتاب کافی بروایت از حضرت امام محمد باقر (ع) آمده است که حضرت علی (ع) هنگامیکه از کنار عده‌ای از مردم می‌گذشت سلام کرد، آنان با اطناب و واژه‌های اضافی پاسخ سلام را دادند، و چنین گفتند: علیک السلام و رحمة الله و برکاته و مغفرتة و رضوانه: سلام، رحمت خدا، برکات او، آمرزش او، و رضوان او بر تو باد. حضرت فرمودند: (لَا تُجَاوِزُوا بِنَامِثَلٍ مَاقَالَتِ الْمَلَائِكَةُ لِابْنِ اِبْرَاهِيمَ، قَالُوا: رَحْمَةُ اللَّهِ وَ بَرَكَاتُهُ عَلَيْكُمْ أَهْلَ الْبَيْتِ)^(۱۲): (بیشتر از آنچه فرشتگان به پدر ما ابراهیم گفتند نگوئید، آنان گفتند: رحمت و برکات خدا بر شما اهل بیت باد) از این روایت این نتیجه بدست می‌آید که در پاسخ سلام بیش از: (عليكم السلام و رحمة الله و برکاته) گفته نشود.

۷- پاسخ سلام در نماز:

مسأله پاسخ دادن سلام در حال نماز مورد گرفتاری بیشتر نمازگزاران است. و همین مسأله هر روز در مساجد ما دیده می‌شود، و تکلیف کسیکه در نماز به او سلام می‌کنند تکرار جمله سلام کننده است، مثلاً اگر گفت السلام عليكم، در پاسخ همان السلام عليكم گفته می‌شود.

شخصی بنام محمد بن مسلم که از مریدان حضرت امام محمد باقر (ع) بود، خدمت آن امام معصوم (ع) رسید، در حالیکه ایشان نماز می‌خواندند، محمد بن مسلم گفت السلام عليكم، امام پنجم (ع) که در حال نماز بودند فرمودند: السلام

علیک، آن شخص بعد از سلام این جمله را گفت: (كَيْفَ أَصَبِحْتَ؟): (قربان - حال شما در این بامداد چطور است؟)، امام هیچ پاسخی نفرمودند چون در حال نماز بودند، بعد از اتمام نماز، همان شخص از حضرت امام محمد باقر(ع) پرسیدند آیا پاسخ سلام هنگام اقامه نماز داده می‌شود؟ امام(ع) فرمودند: (نعم مثل ما قیل له)^(۱۳): (بله: به همان لفظی که سلام کننده گفت)، مثلاً اگر گفت: سلام - بدون اینکه علیکم را بگوید نماز گزار، همان واژه - سلام - را می‌گوید).

شخصی بنام منصور بن حازم خدمت حضرت امام صادق(ع) رسید و از ایشان درباره پاسخ سلام در نماز سؤال کردند، امام ششم(ع) فرمودند: (اذا سلّم علیک الرَّجُلُ و انت تُصلی تَرُدُّ علیه خفياً كما قال):^(۱۴) (اگر در حال نماز هستی و شخصی به تو سلام کرد، همان لفظی را که سلام کننده گفت تکرار کن آنهم با صدای آهسته).

۸- سلام (عملی) نه لفظی:

بروایت از امامین صادقین(ع)، منظور از تحیت، تنها سلام کردن نیست، بلکه کارهای نیک به مفهوم سلام تلقی می‌شود^(۱۵)، یعنی اگر یکی برای تو کار نیکی انجام داد، تو با کار نیکی بیشتر و بهتر او را جبران کن.

علامه طباطبائی رضوان الله علیه در تفسیر المیزان این داستان جالب را نوشته است: یکی از کنیزان حضرت امام حسن مجتبی(ع) بسته ای از گیاه زیبای ریحان به آن امام بزرگوار تقدیم کرد، حضرت امام حسن(ع) بسته ریحان را تحویل گرفتند و فرمودند: تو - ای کنیز - در راه خدا آزادی.

شخصی شاهد این ماجرا بود و علت آزادی کنیز را در ازاء یک بسته ریحان جویا شد، امام فرمودند: (أَدَبْنَا اللّٰهَ تَعَالٰی فَقَالَ (وَإِذَا حُيِّئْتُمْ بِتَحِيَّةٍ فَحَيُّوا بِأَحْسَنَ مِنْهَا) وَ كَانَ أَحْسَنُ مِنْهَا إِعْتَاقُهَا)^(۱۶): (خداوند متعال ادب را بما یاد داد و فرمود: هنگامیکه کسی به شما سلام می‌کند، شما با پاسخ بهتری، جواب سلام را بدهید، - این کنیز با

این دسته ریحان به من سلام کرد - من هم پاسخ بهتر را با آزاد کردن او انجام دادم.

۹- آداب سلام:

در دین مقدس اسلام برای سلام کردن، از نظر سن و حالت سلام کننده، این موارد ذکر شده است:

حضرت امام صادق (ع) فرمودند: - از نظر سن - کوچک به بزرگ سلام کند، و کسیکه راه میرود به کسی که نشسته است، و اگر دو گروه با هم ملاقات کردند گروهی که تعداد افرادش کمتر است به گروهی که بیشتر است و اگر شخصی با گروهی ملاقات کرد، آن شخص به افراد گروه، و کسیکه سوار است به کسی که پیاده راه می رود سلام کند. و هنگامیکه دو گروه با هم ملاقات می کنند، کافی است که یک نفر از یک گروه سلام کند و یک نفر از گروه دوم پاسخ دهد. (۱۷)

۱۰- در ۱۳ مورد نباید سلام کرد:

از حضرت محمد باقر (ع) روایت شده که به این افراد سلام نکنید:

۱- یهود ۲- نصاری ۳- مجوس ۴- بت پرستان

(هم اکنون در هندوستان و افریقا هستند) ۵- شراب خواران در حالیکه در جلسه های شراب نشسته اند. ۶- قماربازان ۷- مخنث (همجنس بازی که ابنه دارد) ۸- شاعری که در اشعارش بزنان شوهردار بد بگوید. ۹- ربا خوار ۱۰- شخصی که قضای حاجت می کند (در توالت باشد) ۱۱- شخصی که داخل حمام باشد ۱۲- فاسقی که فسق و فساد او علنی باشد. ۱۳- نماز خوان، چون نمی تواند پاسخ سلام را بدهد، و پاسخ سلام واجب است (۱۸). (چون با شنیدن سلام و پاسخ گفتن به همان صورتیکه شنیده باشد توجه او از خدا - تا حدودی بریده می شود).

۱۱- نظر مثبت علامه طباطبائی (رح) درباره سلام کردن به اقلیتهای مذهبی: علامه طباطبائی (رح) در رابطه با سلام به اقلیتهای مذهبی این نظر را دارند: منع سلام به یهود و نصاری به این دلیل می باشد که نباید سلام آنان باعث تسلط آنان بر مسلمانان گردد. در حالیکه خداوند متعال فرموده: (لَا تَتَّخِذُوا الْيَهُودَ وَالنَّصَارَى أَوْلِيَاءَ)^(۱۹): (یهود و نصاری را رهبر خود قرار ندهید) ولی امکان دارد سلام کردن به آنان وسیله ای باشد تا آنان اخلاق اسلامی را ببینند و با مسلمانان انس بگیرند و جذب شوند، علامه طباطبائی (رح) در این مورد فرموده که حضرت رسول اکرم (ص) دستور داده اند - که با این نیت به آنان - سلام کنید^(۲۰) که قرآن مجید اعلام کرده: (فَاصْفَحْ عَنْهُمْ وَقُلْ سَلَامٌ)^(۲۱): (از - رفتار - آنان چشم پوشی کن و بگو: سلام). و در آیه دیگری فرموده: (وَإِذَا خَاطَبْتَهُمُ الْجَاهِلُونَ قَالُوا سَلَامًا)^(۲۲): (زمانیکه نادانان به مسلمانان خطاب می کنند، مسلمانان سلام می گویند).

۱۲- آداب بعد از سلام

از حضرت امام صادق (ع) روایت شده است که بعد از سلام به همشهری - غیرمسافر - به او دست بدهید و بعد از سلام به مسافری که از سفر برگشته است با او معانقه کنید، متن روایت چنین است:

(إِنَّ مِنْ تَمَامِ التَّحِيَةِ لِلْمُقِيمِ الْمُصَافِحَةَ، وَ تَمَامِ التَّسْلِيمِ عَلَى الْمَسَافِرِ الْمَعَانِقَةَ)^(۲۳) (نویسنده این تحقیق، روایتی درباره روبوسی بعد از سلام نیافت و الله اعلم).

۱۳- نخستین نتیجه بحث سلام:

سلام کردن سنتی است که مورد تأکید قرار گرفته و هم اکنون در شهرهای مذهبی و سنتی، مردم به همدیگر سلام می کنند، چه بشناسند شخصیرا که به او سلام می کنند یا نشناسند، و سلام کننده چه در خیابان باشد یا هنگام سوار شدن ماشین،

و لازم است که این سنت بسیار نیکو در شهرهای بزرگ مانند تهران - اجرا شود، و اگر به کسی که او را نمی شناسیم سلام کنیم اجر ما بیشتر است، چون این سلام تنها برای خداست و متأسفانه دیده می شود: هنگام سلام کردن یا پاسخ داده نمی شود، یا بسردی داده می شود، و دیده می شود که سلام کننده فقط کلمه (سلام) را می گوید در حالیکه سلام در سنت ابراهیمی و محمدی (ص) با جمله (سلام علیکم) می باشد، بنابراین، سنت حسنه (سلام علیکم) را زنده نگه داریم. (و از ربوبی - چه میان مردان یا زنان خودداری کنیم، چون روایتی درباره آن دیده نمی شود).

۱۴- دومین نتیجه بحث سلام:

در مساجد، کرازا" و مرارا" دیده می شود شخصی که وارد مسجد می شود به نمازگزار یا نمازگزاران سلام می کند، در حالیکه حضرت امام محمد باقر (ع) فرموده: به شخصی که نماز می خواند سلام نکنید^(۲۴)، بنابراین بعد از ورود به مسجد اگر مردم در حال نماز خواندن می باشند به آنان سلام نکنیم، والسلام علیکم ورحمة الله و برکاته.

پانوشتها

- ۱- سوره شریفه حشر، آیه ۲۳
- ۲- سوره شریفه یونس، آیه ۲۵
- ۳- سوره شریفه ابراهیم، آیه ۲۳ و سوره شریفه یونس، آیه ۱۰
- ۴- سوره شریفه احزاب، آیه ۴۴
- ۵- سوره شریفه نساء، آیه ۸۶ (فعل کان - در این آیه شریفه چون برای خداوند متعال است به معنی ماضی نیست بلکه به معنی مضارع و همیشگی است)
- ۶- المیزان فی تفسیر القرآن، علامه طباطبائی (رح) ج ۵، ص ۳۲، چاپ

بیروت سال ۱۴۰۳ هـ ق)

- ۷- سوره شریفه مریم، آیه ۴۷
- ۸- سوره شریفه هود، آیه ۶۹
- ۹- سوره شریفه صافات، آیه ۱۰۹
- ۱۰- المیزان فی تفسیر القرآن، ج ۵، ص ۳۳
- ۱۱- همان منبع، ص ۳۵
- ۱۲- همان منبع و صفحه
- ۱۳- همان منبع، ص ۳۴
- ۱۴- همان منبع و صفحه
- ۱۵- همان منبع، ص ۳۳
- ۱۶- همان منبع، ص ۳۵
- ۱۷- همان منبع، ص ۳۳
- ۱۸- همان منبع، ص ۳۴
- ۱۹- سوره شریفه مائده، آیه ۵۱
- ۲۰- المیزان فی تفسیر القرآن، ج ۵، ص ۳۵
- ۲۱- سوره شریفه زخرف، آیه ۸۹
- ۲۲- سوره شریفه فرقان، آیه ۶۳ (فعل ماضی در جمله شرطیه بصورت مضارع ترجمه می شود)
- ۲۳- المیزان فی تفسیر القرآن، ج ۵، ص ۳۵
- ۲۴- همان منبع، ص ۳۴